

Lex orandi, lex credendi: Integración do canto nunha atinada celebración relixiosa

Manuel Regal Ledo

O foro organizado pola revista ENCRUCILLADA para o ano 2022, escolleu como lema «Evanxelizez cantando». Un lema que nos leva a preguntarnos como se pode evanxelizez cantando, que cantos poden evanxelizez, que contidos sería ben que tivesen os cantos, en expresión literaria e musical, para que realmente cumprisen ese servizo. O tema lévanos en cadea a facer outras preguntas: como son na actualidade as comunidades relixiosas celebrantes?, o que nas celebracións se di, se anuncia, se canta, responde a unha fe actualizada na súa formulación e ten vigor para esperar a quen participa quizais cunha fe debilitada? A condición das nosas comunidades non está demandando retomar a práctica do primeiro anuncio, incluso nos momentos de celebración? Todo iso que podería supoñer?

Para achegarnos a estas realidades ofrecemos o presente escrito: unhas breves reflexións sobre a enunciado: *lex orandi, lex credendi* (norma de oración, norma de fe), o seu vigor e a súa fragilidade entre nós; como situar isto no contexto dunha Igrexa misioneira, en saída; para acabar facendo unha proposta de «primeiro anuncio» no marco da carta encíclica «*Laudato Si*». E ao final ofrecemos unha serie de criterios que sería ben que seguisen as nosas cantigas relixiosas para satisfacer esa función de contribuír á realización da fe na celebración e na vida.

1.- *Lex orandi, lex credendi*

Como relacionamos os dous termos desta expresión? A *Lex orandi* debe responder á *Lex credendi*, ou a *Lex credendi* debe responder a *Lex orandi*? Na súa orixe coa tal expresión –forma abreviada dunha pasaxe do *Indiculus de gratia Dei*, dos anos 435-442, antoloxía de textos de papas e concilios sobre a graza, elaborada para lles facer fronte aos pelaxianos e semipelaxianos–, a *lex orandi*», a liturxia, empregábase como argumento para demostrar que a graza era necesaria para poder crer¹.

Sen lle quitar peso a esa argumentación, coidamos que as circunstancias eclesiais que vivimos son distintas, compartimos o feito de que, aínda non cambiando a fe, si cambiou a forma de interpretala e de expresala, e que polo tanto tamén se pode empregar a expresión xustamente para o contrario: a *Lex credendi* debe condicionar a *Lex orandi*. É dicir, debemos rezar conforme cremos. A forma litúrxica debe expresar e robustecer a forma da fe, e só así a *Lex orandi* nos empuxará cara a *Lex credendi*.

1.1. *E isto que supón, que implica?*

O que vimos de afirmar ten as súas consecuencias

- Que isto implica que, aínda que a liturxia non é de por si un tempo de catequización, de evanxelización, si que realiza catequese e evanxelización. Para moitísima xente é practicamente o elemento evanxelizador máis importante, máis influínte. Unha evanxelización que se realiza máis por impregnación cordial ca por intervención intelectual. Máis por devoción ca por razoamento. Máis por oración ca por reflexión. E quizais por isto mesmo é máis influínte, máis vital.
- Que os enunciados da nosa fe cristiá deben aparecer na liturxia, na canción relixiosa, e tamén, por suposto, na mesma pregaria particular, individual, comunitaria, e dunha maneira limpa e manifesta.

1 PEDRO HIDALGO, *Lex orandi, lex credendi. La relación entre fe y liturgia*. <https://ec-aprens.com/wiki/Lex-orandi>. (Consultado 3-10-2022).

- Que debe existir unha orde na importancia da doutrina: a máis importancia e centralidade, máis frecuencia, máis visibilidade, máis doada memorización, máis impacto na vida concreta das persoas.
- Que cómpre pensar moito as letras das cancións para que respondan a esta dimensión evanxelizadora. E é necesario revisar cantos –e outros textos litúrxicos, por suposto–, para reconvertelos a este servizo de evanxelización.
- Que non pode haber contradición entre o que se canta e o que se enuncia no texto dunha oración, dun prefacio. Debería buscarse e acadarse unha coherencia entre todo o conxunto de elementos que conforman a acción litúrxica: ritos, distribución de persoas, lecturas, preces, cantos, xestos...
- Que, á súa vez, o modo de orar e de crer debe ir completado polo modo de vivir. Debe haber unha concorrencia dos tres momentos. Sen o modo de vivir, todo o anterior, por atinado e fermoso que sexa, de pouco vale².

1.2. Aspectos que dificultan a aplicación deste enunciado: *Lex orandi, lex credendi*

a). A comunidade que celebra

Na orde lóxica dunha comprensión da comunidade cristiá, esta accede á celebración dos misterios da fe, dos sacramentos, despois dun proceso da súa fe: primeiro anuncio, catequese, opcións de vida, inclusión eclesial, presenza social; e isto vaise repetindo

2 No c. 19, da Regra de San Bieito, titulado *De disciplina psallendi* (Do xeito de salmodiar) o santo propón dous coidados: 1: Salmodiar coa conciencia de estarmos en presenza de Deus, e 2: Que esteamos na salmodia de tal xeito *ut mens nostra concordet voci nostrae* (que a nosa mente concorde coa nosa voz). É dicir, que esteamos ao que estamos. Eu ousaría completar a san Bieito engadindo algo a maiores: que a nosa vida concorde tamén co que a mente pensa e a voz canta. O primeiro factor de evanxelización non é a palabra, cantada ou non, senón o estatuto vital. O evanxalista Xoán pon en boca de Xesús unha expresión que afonda en todo isto: «Pero chega a hora –e xa é agora– en que os verdadeiros adoradores adorarán o Pai en espírito e verdade, pois eses son os adoradores que o Pai busca» (Xn 4, 23).

sucesivamente para fortalecer cada vez máis os diferentes niveis desta secuencia. A *lex orandi* e a *lex credendi* –xuntamente coa *lex vivendi*– entran nunha dinámica enriquecedora, complementaria. Para algunhas persoas crentes, pertencentes a determinados grupos relixiosos, isto é así. Como o é tamén para algunhas persoas soltas que participan nas nosas Eucaristías.

Pero que pasa na realidade da maioría das nosas celebracións? Que este dinamismo non se dá. Entre a xente que máis ou menos habitualmente acode ás celebracións hai unha fe fermosa, pero bastante empobrecida na súa comprensión e práctica. Entre a xente que, cada vez con máis frecuencia, acode ás celebracións moi de cando en vez –enterrros, aniversarios, bautizos, vodas...– a fe está apagada, no mellor dos casos convertida nun humildísimo remol; vive e mantense, na medida en que a haxa, de tópicos, de frases feitas, de referencias sociais abondo banais.

Por desgraza, dáse adoito que o mesmo persoal que anima as celebracións desas comunidades participamos, ao nivel correspondente, de semellante frouxidade na nosa vivencia e celebración da fe. Case nunca os animadores da comunidade deixamos de ter responsabilidade no que pasa no seo das nosas comunidades, en calquera dos campos das mesmas.

Para o caso da xente de fe empobrecida as celebracións, ben preparadas e realizadas, poden ser unha humilde escola de maduración. Cumprirán moitos coidados, non tanto no senso de moitas palabras, senón de atinadas presentacións dun canto, dunha lectura, dun xesto sacramental, dun rito. Fará falla tamén moita adaptación da linguaxe. Porque a linguaxe litúrxica –incluíndo todo: lecturas bíblicas, salmos, pregarias eucarísticas, oracional ...– responde preferentemente ás posibilidades dunha comunidade moi definida na súa fe e no seu ámbito vital, por exemplo, unha comunidade monástica ou similar.

En todo caso é notoria a realidade e a diferenza dos dous tipos de asistentes ás nosas celebracións –persoas de fe empobrecida, persoas de fe remol–, e ese feito debería condicionar moito a celebración que facemos. Non debería ser o mesmo celebrar para un

público que para outro, que para ambos xuntos. Neste último caso, a atención preferente deberíase prestar ao grupo máis fráxil, ao que menos acode ás celebracións, na busca de certo «impacto» para a súa fe adormecida ou xa inexistente.

Son, poden ser os nosos cantos, unha ferramenta moi útil para manexarnos nestas situacións? Coido que si.

b). A configuración do conxunto da liturxia

Refírome sobre todo á linguaxe empregada e ás mensaxes que a tal linguaxe transmiten. Aínda que tamén coa mesma estruturación da liturxia xa se transmiten certa maneira de entender a comunidade, de entender o mesmo Deus, de entender toda a realidade na que estamos metidos.

Por exemplo, unha liturxia onde os actores principais son sempre varóns, que ademais se visten con roupas en casos ben refinadas, nun espazo particular non accesible ao pobo, con intensidade de luces, incensos..., cousa que no seu formato máis acusado (de costas á xente, expresándose en latín, sempre orientado o altar cara ao oriente, moito persoal auxiliar...) é o que desexan os defensores do *Ordo Misae* anterior ao Concilio. Este modelo de acción litúrxica acaba pechando a posibilidade de que o pobo cristián se considere suxeito da celebración; a ese grupiño selecto poderíámoslle chamar actores (como se dunha representación teatral se tratase), e a comunidade sería simple asistente ao alí realizado. A Igrexa que celebra non o é tanto a comunidade celebrante como a xerarquía³.

Unha liturxia na que non se fala a lingua do pobo, na que non se implica o celebrado coa realidade diaria da vida da xente que celebra, na que a homilía se desentende da misión de conectar a Palavra co que se vive, goza e sofre en cada momento e lugar concreto, ou conecta con esa realidade, pero desde unha distancia emocional, ofrece unha imaxe dun Deus alleo ao vivir diario da xente, e a imaxe dunha comunidade igualmente abstraída do presente do

³ Sobre algunhas das carencias que debilitan o conxunto das nosas celebracións litúrxica podemos ver SANTIAGO AGRELO, «Liturxia e comunidade» *Encrucillada*, 216, 53-82).

pobo. Un Deus así, unha comunidade así acabábase convertendo en algo irrelevante para o conxunto da poboación, mesmo para esa pequena parte da poboación que igual levado por diferentes razóns mantén a súa fidelidade á práctica cultural⁴.

Os cantos, por seren unha parte da liturxia na que é posible que toda a comunidade participe, xa de por si poñen un elemento de autenticidade na celebración (é a comunidade a que celebra), e ademais, por non estaren suxeitos a rixidez marcada para os textos oficiais da liturxia, facilitan unha conexión máis viva coa realidade cotiá da xente, coa cultura do momento ou da época⁵.

c). Un problema de comprensión da fe e de linguaxe teolóxica de fondo

A nosa fe está expresada en fórmulas asociadas a un paradigma premoderno, de tipo mitolóxico. É necesario facer unha lectura desmitoloxizada deses enunciados da nosa fe. O ser humano moderno non alucina cando nos oe dicir cousas, p.e., que a nosa morte é consecuencia da súa rebeldía relixiosa(!). Aparte de negar unha evidencia científica, a da vulnerabilidade humana en si mesma –así somos na fe criaturas de Deus, libres, fráxiles, radicalmente vulnerables– imaxinámonos a carga destrutiva que ten esa afirmación de culpabilización do ser humano, pero incluso para a mesma imaxe de Deus: un Deus que castiga a morte a toda a humanidade, porque o ser humano lle faltou!⁶

4 O Papa Francisco en «*A lelicia do Evanxeo*», nn. 145-159, ofreceulles unhas pautas sinxelas ás persoas que deban pronunciar a homilía: *O culto á verdade, A personalización da Palabra, A lectura espiritual, Un oído no pobo, Recursos pedagóxicos*. Deste último apartado, subliñamos a afirmación: «Un predicador é un contemplativo da Palabra e tamén un contemplativo do pobo» (n. 154).

5 Para decatarnos de cómo isto pode ser así, abonda con pensar nos cantos relixiosos que cantabamos polos anos 50, 60; hoxe boa parte deles cáensenos das mans porque simplemente eran doutro tempo.

6 *Catecismo de la Iglesia Católica, Asociación de editores del Catecismo*, Madrid, 1992, nn. 396-421, onde se fai unha lectura literalista do relato do pecado de Adán e das súas consecuencias.

Sobre os elementos do mito construíuse doutrina, afirmacións substanciais sobre Deus e o ser humano e a relación entre ambos. Sorpréndeme que profesores universitarios de

Esa imaxe adulterada de Deus ofrecémola tamén, p.e., cando a nosa acción litúrxica está profundamente dominada pola insistencia na oración de petición. Ese reclamo constante á piedade de Deus, á súa misericordia, ese intento obsesivo por conseguir poñelo da nosa parte que revela de Deus, que nos di de Deus, que ofrece de Deus á persoa que con máis ou menos frecuencia se achega ás nosas celebracións? Onde queda o Deus, que se define como Deus de amor, que nos crea por amor, que nos sustenta no amor, que ten a súa gloria na vida digna da xente toda? Non debería predominar na nosa liturxia a incitación á apertura, á acollida do regalo de Deus, que sempre é, como xa gustaban de afirmar os salmos, misericordioso e fiel, fiel na súa misericordia? Non debería abundar na urxencia de implicación pola nosa parte nesa corrente amorosa, indefectible, que ten en Deus a súa fonte?

Coñecemos o traballo neste campo da teoloxía está a facer Andrés Torres Queiruga. Toda a súa obra teolóxica obedece a ese intento de expresar a fe, sen violentala, nun marco comprensivo coherente coa nosa cultura da modernidade⁷. Na nosa liturxia partimos de textos de hai 1.500 anos. A comprensión da fe evolucionou. Evolucionou tamén a maneira de expresar esa fe comprendida de forma nova. Iso non se traduce en moitos lugares da liturxia: antifonas, oracións, prefacios, canto oficial: ceo, terra, inferno; os movementos da divindade, os anxos que van e veñen. A maneira que Deus ten de estar entre nós, en nós. Deus fóra que intervéñ cando o apuramos coa nosa pregaría ou por propia iniciativa. Na cosmovisión grecolatina, no seu imaxinario relixioso todo isto estaba absolutamente normalizado e integrado. Así se concibía a

teoloxía, como Xavier Morláns, de talante claramente renovador, neste punto sigan situándose nunha liña pre-evolucionista –no fondo antievolucionista ou só parcialmente evolucionista–, e así afirma (traduzo ao galego): «Esta ruptura inicial do vínculo afectivo e existencial co Creador tivo como consecuencia natural una alteración na raíz da condición humana, que introduciu nela o mal e a morte nunha mutación que se foi transmitindo de xeración en xeración». XAVIER MORLÁNS, *El primer anuncio. El eslabón perdido*. PPC, Madrid, 5.ª edición, 2015, 125-126.

7 A este respecto é ben interesante o artigo de 23, «Fundamentalismo encriptado». *Encrucillada*, 220, 46-65).

presenza do divino, do sagrado. O misterio da súa presenza traducíase en distancia, nun mundo paralelo de onde podían proceder toda clase de respostas dos seres divinos. A cosmovisión relixiosa bíblica, cristiá, naceu e desenvolveuse nese ámbito, e nese ámbito certamente soubo establecer diferenzas. Esas diferenzas son as que cómpre salvar situándoas nun contexto cultural diferente⁸.

Coido que temos o perigo de entender a Biblia como palabra de Deus dun xeito inexacto, como se Deus se estivese dicindo a si mesmo dunha maneira plena no que a Biblia vai dicindo del. A Biblia é en boa medida busca da palabra de Deus, que vai sendo tal ao tempo que é palabra humana, balbuciente, progresiva, histórica, empuxada polo Espírito, acompañada por el. Só así é palabra de Deus. Palavra encarnada. O Verbo fíxose carne e chantou a súa tenda no medio de nós (Xn 1, 14a). Palavra aberta, disposta, a comprensións novas, a expresións novas, a novas fórmulas que conecten coa sensibilidade cultural de cada momento histórico. Un enorme e necesario reto teolóxico. E cómpre tomar moi en serio o da linguaxe inclusiva. Urxe buscar alternativas de linguaxe que engloben os dous sexos. Pensando non é demasiado complicado. Isto habería que aplicalo tamén aos mesmos textos bíblicos, ao mesmo Evanxeo⁹.

En resume, a nosa fe, a nosa vivencia relixiosa, pregaria, cantos, deberían expresarse con fórmulas novas, que falen da relación Deus-ser humano dunha maneira significativa para a nosa cultura, para persoas crentes que pertencemos a outra cultura.

Neste sentido sempre me chamou a atención o que dicía o daquela papa Benedicto XVI sobre a perda de significado para a xente de hoxe de certas enunciados relixiosos que consideramos

8 Ademais a nosa liturxia aínda mantén moitas referencias a festas, rituais, terminoloxía do Antigo Testamento, que cada vez están máis lonxe da nosa cultura e do interese da nosa cultura por ese mundo.

9 En Canarias, p. e., fíxose unha versión do Novo Testamento inclusiva e tamén considerada coas maneiras de falar propias das illas. En cambio, houbo protestas porque na última versión da Biblia de Xerusalén, cando en Mc e paralelos se narra a chamada de Simón e André (Mc 1, 16-20), tradúcese o clásico «pescador de homes» por «pescador de xente».

fundamentais nunha entrevista convertida logo en libro¹⁰. Afirmaba:

«Adoito, esa condición de Cristo que vén tense proclamado en fórmulas que, aínda que son verdadeiras, ao mesmo tempo envellecéron. Xa non lle falan á nosa constelación de vida, e, con frecuencia, deixaron de ser comprensibles para nós (...) Polo tanto, debemos procurar dicir realmente a substancia en canto tal, pero dicila de forma nova» (76-77).

E máis adiante dicía tamén:

«(...) Con iso volve medrar tamén unha nova comprensión do relixioso, non como un fenómeno de natureza mitolóxica, arcaica, senón a partir da conexión interior do *Logos*: Segundo o modo como o evanxeo quixo e anunciou en realidade a fe.

Pero, como dicía, a relixiosidade ten que rexenerarse de novo neste gran contexto e atopar así novas formas de expresión e de comprensión. O home de hoxe non comprende xa sen máis que o sangue de Cristo na cruz é expiación polos seus pecados. son fórmulas notables e verdadeiras que, non obstante, xa non teñen lugar ningún en toda a armazón do noso pensamento e na nosa imaxe do mundo, trátase de fórmulas que cómpre traducir e captar de novo». (145-146).

Vén sendo o que lle temos oído a Andrés Torres Queiruga moitas veces: transmitir a fe que temos con formulacións liberadas de connotacións que hoxe a fan inaccesible e irrelevante¹¹.

10 BENEDICTO XVI, *Luz del mundo. El Papa, la Iglesia y los signos de los tiempos. Una conversación con Peter Seewald*. Herder, Barcelona, 2010.

11 Despois do Concilio Vaticano II, o primeiro intento serio de elaborar unhas novas maneiras de entender e expresar a fe, posiblemente o fose o *Novo Catecismo Holandés* (Herder, Barcelona, 1969). A súa edición provocou unha crise eclesial inimaxinable, que levou á súa prohibición. O feito afectou seriamente a unha Igrexa moi viva como era a holandesa naquela hora. Logo viría todo o empeño pola elaboración e edición do «*Novo Catecismo da Igrexa Católica*» no ano 1992, que consagraría unha lectura tradicional, conservadora, da interpretación e expresión da fe cristiá católica.

2.- Unha Igrexa misioneira, en saída, de primeiro anuncio

Unha Igrexa misioneira debe ser necesariamente unha Igrexa en saída. Non se entende a misión sen a conciencia de sentírmolos nos persoas enviadas e polo tanto sen a conciencia de saír cara ao público ao que nos sentimos enviadas. Foi o Papa Francisco o que desde o comezo mesmo do seu servizo á Igrexa como tal nos incitou a este dinamismo misioneiro en saída, coa súa exhortación apostólica programática «A ledicia do Evanxeo». Xa no capítulo primeiro fala dunha Igrexa en saída, nn. 20-24, con afirmacións contundentes: «Todos somos chamados a esta nova «saída» misioneira (n. 20), ou: «A intimidade da igrexa con Xesús é unha intimidade itinerante, e a comunión configúrase esencialmente como comunión misioneira» (n. 23). E no n. 24 sinálanos os cinco pasos característicos, imprescindibles, de todo proceso misioneiro en saída: «A igrexa en saída é a comunidade de discípulos misioneiros que primerean, que se involucran, que acompañan, que frutifican e festexan»¹².

Pero que significa para o noso caso concreto, ante o tema deste foro, sermos unha Igrexa en saída? Sen ter que repetir o dito anteriormente, concretariámolo nunhas poucas cousas:

Renunciamos á nosa comodidade de celebración, coa que responderíamos aos nosos gustos, a aquilo que a nós nos recrea, e saímos dela cara á fóra, cara á xente concreta que nos acompaña. Saír significa abaixarse á súa circunstancia concreta: xente de fe empobrecida, xente de fe xa só remol.

Aceptamos esa circunstancia coma un reto para nós mesmos; non é só esa xente a que debería facer un camiño de maduración, e para iso nos prestamos; somos nós tamén os que, provocados por esa realidade, nos vemos na necesidade de madurar, de modificar a nosa comprensión e expresión daquilo que anunciamos, para facelo intelixible, significativo para ese público, que é o noso público. Non se trata de abaixarnos tacticamente para traer a xente ao

12 PAPA FRANCISCO: *Evangelii gaudium*. Entendemos que esta exhortación papal que data do 2013 debería seguir sendo o programa pastoral marco para calquera actividade eclesial no momento presente.

noso, senón abaixarnos renunciando ao noso para iniciar xuntos un recorrido que en moitos aspectos poderá ser novo.

Se a xente que acode ás nosas celebración é verde na fe (e nós con ela: unha comunidade parroquial sempre acaba sendo o que é quen a orienta), o normal sería que a acción misioneira de quen anima a celebración se centre moito no que demos en chamar «primeiro anuncio»¹³, é dicir, aquelas mensaxes breves que son capaces de compartir a substancia da nosa condición de persoas cristiás, da nosa fe cristiá. É moi posible que moitas persoas cristiás que van a algunha celebración relixiosa moi de cando en vez, pero tamén as que o fan con máis frecuencia, non se decaten de que aspectos son os que estruturan a súa fe, a súa existencia cristiá¹⁴.

Este acto de saída, de abaixarse, de con-descendencia, debería condicionar a maioría das nosas accións litúrxicas, se non queremos seguir sendo irrelevantes para tanta xente. Non sería senón poñer a coñecida práctica paulina: «E eu, irmáns, non puider falarvos senón como a homes «espirituais», como a meniños en Cristo. Aliméntevos con leite, non co alimento sólido, porque aínda non o podíades pasar» (1Cor 3, 1-2a). Pódese amosar este talante nos xestos de acollida e nas palabras que a acompañen, na selección de lecturas, na depuración das formas de oración, na elaboración das preces, por suposto na homilía, e, por suposto tamén, nos cantos. Todo isto implica ter responsabilidade para unha necesaria adaptación, pero tamén liberdade e mesmo ousadía para o mesmo. Tamén aquí cómpre lembrar as palabras rotundas do Papa Francisco:

13 A práctica evanxelizadora do «primeiro anuncio» leva xa anos recuperando un espazo lóxico nunha Igrexa que se define, mesmo en países de antiga cristiandade, como Igrexa de misión. Nas conclusións do importante acontecemento eclesial que foi o Congreso de Leigos/as «Pobo de Deus en Saída» –14-16 febreiro 2020–, celebrado en Madrid, o primeiro dos catro itinerarios propostos era precisamente o *Primeiro anuncio*.

14 XAVIER MORLÁNS, no moi interesante libro anteriormente citado, falando do primeiro anuncio dirixido aos practicantes ocasionais que se achegan a recibir os sacramentos, afirma (tradución nosa):

«Cómpre pensar que os asistentes á celebración do sacramento (os familiares e amigos invitados, que asisten coma a un acto cultural, social ou festivo) son ao mesmo tempo, a maior parte deles, persoas arredadas da práctica relixiosa. O celebrante e os seus axudantes deberán poñer en acción toda a forza e todas as virtualidades kerigmáticas da celebración: os cantos, os testemuños, a proclamación e predicación da Palavra de Deus e o xesto sacramental».

«Soño cunha opción misioneira capaz de transformalo todo, para que os costumes, os estilos, os horarios, a linguaxe e toda estrutura eclesial se converta nunha canle axeitada para a evanxelización do mundo actual máis que para a autopreservación»¹⁵.

E a canción relixiosa podería facer aquí un estupendo servizo evanxelizador: en fórmulas breves, poéticas, cantables, recoller e ofrecer o miolo da nosa fe cristiá e impregnalo do fado especial da música, da súa capacidade para introducirmos en corpo e alma no ámbito do misterio, da graza, de Deus. E cal podería ser ese miolo do noso primeiro anuncio no momento concreto que estamos vivindo, para as persoas concretas que con máis ou menos frecuencia compartimos as nosas celebracións?

Botando man dos evanxeos, dos escritos do Novo Testamento podemos ofrecer un conxunto de primeiros anuncios. Para Xesús o seu primeiro anuncio, o seu kerigma, era este: «O tempo está cumprido e chega o Reinado de Deus; convertédevos e crede na Boa Nova» (Mc 1, 15). Xesús anuncia unha intervención especial de Deus, que se traducirá nunha nova realidade persoal e social, realidade curadora, liberadora, irmandiña, que polo mesmo é unha boa nova, sobre todo para quen máis sofre o peso da situación presente. Ese anuncio levouno a unha práctica coherente, envolta en conflictividade e mesmo violencia pacífica, coa que facía evidente o que anunciaba¹⁶.

Este anuncio primeiro, básico, desenvolveuno logo Xesús especialmente nos relatos das parábolas. De cada unha delas poderíamos sacar un primeiro anuncio, un slogan, que moi ben se podería converter nunha cantiga. Por exemplo, o que Cesáreo

15 *Evangelii gaudium*, n. 27. E iso sen deixar de ter en conta a súa carta apostólica titulada «*Desiderio desideravit*» do 29 e xuño pasado, 2022, coa que o Papa quere «ofrecer simplemente algúns elementos de reflexión para contemplar a beleza e a verdade da celebración cristiá» (n. 1).

16 «Desde os tempos de Xoán o Bautista ata hoxe o Reino dos ceos está a ser violentado e os violentos repañano» (Mt 11, 12). A dificultade dos comentaristas para determinar eses «violentos» lévanos a pensar se non se estará a falar desa certa violencia, dese choque co sistema, que en Xesús foi tan real. E tamén «Lume vin traer á terra: e que máis quería eu ca que xa estivese a arder!»(Lc 12, 49).

Gabarain fixo sobre a parábola do discernimento final de Mt 25, 31-46¹⁷, que tan fermosamente adaptou ao galego o noso Xesús Portas Ferro¹⁸.

As parábolas, como relato, teñen un engado especial, que chega ao corazón e que se queda doadamente na memoria das persoas. Sería ben fermoso que a cerna evanxélica deses relatos se recolese nunhas cantigas sinxelas, poeticamente ben atinadas, que facilitasen o seu aproveitamento. En castelán algo está feito. E o mesmo se podería dicir, p. e. das benaventuranzas e deses ditos de Xesús rechamantes, que nunca nos deixan indiferentes: «Non podedes servir a Deus e máis o diñeiro» (Lc 16, 13b); «O Fillo do Home non veu a que o sirvan, senón a servir e a entregar a súa vida en rescate por todos» (Mc 10, 45). «Non mandou Deus o Fillo ao mundo para que xulgue o mundo, senón para que por el se salve o mundo» (Xn 3, 17). «Amade os vossos inimigos e pregade polos que vos perseguen» (Mt 5, 44). «Un só é o voso mestre, e todos vós sodes irmáns» (t 23, 8b), «Este é o meu mandamento: que vos amedes uns a outros como eu vos ameí» (Xn 15, 12) etc.

Sabemos que no Novo Testamento se modificou o «kerigma» ou primeiro anuncio típico de Xesús: «O tempo está cumprido e chega o reinado de Deus; convertédevos e crede na boa Nova» (Mc 1, 15), facendo a persoa mesma de Xesús obxecto do «kerigma», considerando atinadamente que na persoa de Xesús se facía carne e óso, se facía vida e historia o reinado de Deus. Quizabes no cambio —e non polo cambio en si, moi razoable— se optou máis pola liña moral (o perdón dos pecados) ca pola liña de superación dos tempos, de confrontación que Xesús provocara, sobre todo coa institución relixiosa xudía, en canto poder relixioso que detectaba o poder da orde antiga¹⁹. E tamén quizais por trasladar o momento e lugar da realización do reinado de Deus: de ser algo inminente

17 CESÁREO GABARAIN, *Al atardecer de la Vida*, Ediciones Paulinas, 1991.

18 XESÚS PORTAS FERRO, *Na tardiña baixa da vida*. Vigairía Episcopal de Pontevedra. *Cantoral litúrxico galego. Dez anos de encontros de música relixiosa en Pontevedra*. Clave Records, Santiago 1996.

19 JOEL MARCUS, *El evangelio según Marcos (Mc 1-8)* Sígueme, Salamanca, 2010, 184-185, 189-190.

que chega a este mundo e que o transforma, a algo que está máis aló deste mundo e que acontecerá sabe Deus cando (cfr. Mt 24, 36). O Novo Testamento está cheo de referencias a este cumprimento definitivo posterior.

O primeiro anuncio de Xesús converteuse no discurso de Pedro: «Fálovos de Xesús de Nazaré, home acreditado por Deus ante vós por milagres, marabillas e sinais que Deus fixo por el entre vós, como vós mesmos sabedes; a este, entregado conforme ao plano establecido e á previsión de Deus, matástelo crucificándoo por man de impíos. Pero Deus resucitouno, librándoo das dores da morte, pois non era posible que ficase baixo o seu dominio (...) A este Xesús resucitouno Deus, cousa da que todos nós somos testemuñas. E agora, engrandecido pola dereita de Deus e recibido do Pai o prometido Espírito Santo, espallouno, que é o que vós vedes e sentides (...) Saiba, logo, con certeza toda a casa de Israel que Deus fixo Señor e Mesías a este Xesús a quen vós crucificastes» (Feit 2, 22-24. 32-33. 36). Texto este que podemos considerar como a matriz dos primeiros anuncios, do kerigma cristián ata o día de hoxe²⁰.

Todos coñecemos os cánticos do Novo Testamento, que se incorporaron á liturxia, preciosos textos, algúns dos cales xa funcionaban como cantigas relixiosas das primeiriñas comunidades cristiás, onde se concentraba o anuncio primeiro ao redor sempre da persoa mesma de Xesús: *Magníficat* (Lc 1, 46-55), *Benedictus* (Lc 1, 68-79), *Nunc dimittis* (Lc 2, 29-32), os catro cánticos de Paulo: Ef 1, 3-10; Flp 2, 6-11; Col 1, 12-20; 1Tim 3, 16; 2Tim 2, 11-13; 1Pe 2, 21-24; e os catro da Apocalipse: Ap 4, 11.5, 9. 0-12; Ap 11, 17-18.12, 10b-12a; Ap 15, 3-4; Ap 19, 1-2.5-7²¹.

20 Un claro exemplo disto é o c. 15 de 1Cor, onde Paulo ofrece á comunidade de Corinto unha catequese a partir do que «seguramente era un resumo da fe que deberían profesar os catecúmenos antes de seren bautizados»: que Cristo morreu polos nosos pecados conforme as Escrituras; que o sepultaron, que ao terceiro día resucitou conforme ás Escrituras e que lle apareceu a Cefas e despois aos Doce» (1Cor, 15, 3b-5). (*A Biblia*, 4.ª edición. SEPT, Vigo 2021, 1568).

21 Cantos todos (agás 2Tim 2, 11-13) traducidos ao galego cunha introdución xeral e unha presentación de cada unidade por Ángel González Núñez, *Salmos e cánticos da Biblia*, Editorial Galaxia/ediciones SM, Vigo, 1985, 393-409.

Nestes textos ofrecíase concentrado o cerne da experiencia relixiosa cristiá desenvolta a partir dun encontro coa persoa de Xesús na marco das primeiras comunidades cristiás. A pregunta é: válenos todos estes textos, tanto os dos cánticos coma os dos mesmos evanxeos, para cubrir a necesidade dun primeiro anuncio, primeiro anuncio que parece ser a práctica máis recomendada en boa parte das nosas celebracións, nutridas por persoas de fe debilitada, necesitadas dun espertar e dun madurar relixioso? Se lle damos creto ás palabras do teólogo Ratzinger, anteriormente citadas, diríamos que igual non. Que deberíamos facer daquela? É posible crear fórmulas que, fieis á substancia da nosa fe, poidan tocar a mente, o corazón, a existencia das persoas dos nosos tempos?

Ben, iso de ser unha Igrexa en saída igual nos podería levar a outras decisións relacionadas coa expresión litúrxica, co canto²².

3.- Os primeiros anuncios a partir da espiritualidade da Casa Común

Foi o Papa Francisco quen na carta encíclica «*Laudato Si' sobre o coidado da Casa Común*», 2015, nos obsequiou con esta fórmula e ao redor dela montou toda unha práctica persoal e social para crentes e non crentes en graza a unha ecoloxía integral. Unha proposta á súa vez integradora, que nos irmanda mundialmente, pois que membros desa Casa Común sómolo todo, todos, todas: minerais, vexetais, animais, seres humanos, nunha gratificante e debedora interdependencia, nunha fondísima irmandade.

A carta encíclica «*Fratelli tutti. sobre a fraternidade e a amizade social*», sería unha prolongación e complemento da anterior.

22 Por exemplo contempla a posibilidade de que deamos entrada nas nosas celebracións, como xa llelo damos na nosa vida persoal e social, a cantigas de aparencia non relixiosa, pero que levan consigo e transmiten uns valores claramente evanxélicos, e que teñen a graza e a forza de facerse significativos para moita xente, crente e non crente. Hai momentos da celebración onde non desentoea cantar algunha desas cantigas. Por poñer un exemplo, da boca do que foi «Fuxan os Ventos», do que é «A Quenlla» chegáronos pezas moi xeitosas, que chegamos a memorizar e así poder cantar en calquera momento. Algo así sería ben que funcionasen as cantigas relixiosas, algunhas polo menos. E o mesmo se podería dicir da utilización nalgúns momentos da liturxia de poemas, de textos, de comunicados que nos permitan vincular o vivido na celebración co vivido na vida, e á inversa.

Non se poden entender senón dentro desta complementariedade²³. Polo demais ocorrenos que o paradigma do reino ou reinado de Deus empregado por Xesús para significar o tempo novo que con el se iniciaba, ben podería ser hoxe substituído polo paradigma do «coidado da Casa Común», ao que o Papa nos convoca. En todo caso, sería ben que a nova espiritualidade da «Casa Común» quedase recollida tamén nos cantos relixiosos. Na Casa Común toda a creación, desde o sentir de Deus, é creación irmán, fundamente interrelacionada; como di a cantiga brasileira²⁴:

TUDO ESTÁ INTERLIGADO COMO SE FOSEMOS UN.
TODO ESTÁ INTERLIGADO NESTA CASA COMÚN.

Para rematar, dentro desta busca necesaria de novas formas e fórmulas de presentar un posible «primeiro anuncio» cristián, ofrezco dez enunciados ou teses posibles, dentro dunha espiritualidade/celebración baixo o signo da Casa Común, coa esperanza de que polo menos susciten o interese por un traballo que me parece urxente.

3.1. Grazas! É un pracer crer que unha vontade amorosa está na orixe e no día a día de toda a creación

Unha enerxía positiva, amorosa, é a que está sostendo permanentemente toda a realidade, todo o cosmos, e os seres humanos dentro dela. Esta enerxía amorosa, creadora, pode ser nomeada, modo humano, co nome de Deus, como Nai ou Pai, pero podería ser expresada con outros nomes. Alguén misericordioso e fiel, segundo insisten os salmos. Ese «Alguén hai», ao que se refire moitas veces a xente do rural; non se comprende, non se abrangue, non se coñece, pero está aí. O ser humano ennóbrecese cando se ve a si mesmo como froito desa paixón creadora e amante.

23 A proposta do Papa Francisco dunha espiritualidade nova, baseada nesta consciencia de interrelación, nesa ecoloxía integral, non foi nada ben acollida polos seus críticos, algúns deles cardeais. O cardeal africano Sarah tense referido en repetidas ocasións a esta «innovación» do Papa Francisco nun ton displicente; a conversión ecolóxica para el é algo así coma unha perda de tempo da que hai que fuxir para ir ao fundamental que é a conversión cristolóxica. Non concordamos con iso. A conversión ecolóxica non deixa de ser o xeito contemporáneo dunha conversión cristolóxica.

24 [Youtube.com/watch?v=PLsAtfUGcHU](https://www.youtube.com/watch?v=PLsAtfUGcHU).

3.2. Que grandeza a nosa! Toda a creación está interrelacionada polos vínculos solidarios desa vontade

Toda a creación, saída desas mans creadoras, amantes, está cruzada por este nervio amoroso, que é a razón máis fonda da nosa existencia. A interrelación, a interdependencia son expresión íntima deste fondo amoroso. Un amor inconsciente na materia. Especialmente nos seres humanos, o que máis define a súa particularidade, a súa identidade, é ese dinamismo de amor, en modo coidado do débil. No ser humano a dinámica amante faise consciente.

3.3. Que sorte! Esa vontade amorosa busca expandirse sen límite ningún. É gratuíta

Deus está creando permanentemente, o que quere dicir que permanentemente está impulsando, sostendo esta corrente de interrelación amorosa, para que sexa recoñecida, se expanda e chegue a abranguer todo o mundo de relacións posibles no todo da creación. Deus non exclúe a ninguén, nunca, por nada. Estamos, vivimos en creación. Só coñecemos unha millonésima da posible evolución do cosmos. Descoñecemos as posibilidades da nosa mesma evolución.

3.4. Sentímonos criaturas empuxadas a contemplar, admirar, agradecer, adorar, loar, vivir en humildade, implicarnos, colaborar

Temos moito bo que agradecer do que somos, do que a creación nos aporta, do que coñecemos e do moitísimo que aínda descoñecemos. Somos persoas completamente endebedadas coa familia, co pobo, coa natureza, con todo co que interrelacionamos. Temos moito polo que alegrarnos e cantar e festexar e celebrar en espazos civís e relixiosos. A contemplación, o agradecemento, a loanza, a adoración deberían ser algo consubstancial da nosa condición de seres humanos tan regalados. E como irmás maiores desas actitudes, a humildade (que tés que non teñas recibido?), e a implicación para que a irmandade sexa vida para todo o mundo, maiormente para a xente máis fráxil.

3.5. Ai de nós, que co noso amor egoísta podemos romper esa dinámica solidaria!

Na creación cósmica dáse unha interrelación que implica destrución (os principios da termodinámica). Na criatura mundo danse accidentes, desgrazas derivadas da continxencia do proceso creador. No ser humano pasa algo semellante: existe o mal, existen correntes que pugnan contra o desenvolvemento da dinámica amorosa, solidaria, en base a cal Deus nos dá identidade. O mal misteriosamente colle corpo, ten asentado en todos os seres humanos; é algo que ten tamén o seu aquel de misterio, que envolve o conxunto da condición humana. Existe a idolatría do ego, do poder, da fama, contraria ao recoñecemento agradecido e implicado desa corrente amorosa que nos fecunda. En linguaxe relixiosa falamos de pecado.

3.6. Que ben, que esa enerxía amorosa teña poder para recompoñer a convivencia nesta casa común!

Temos tamén moitas fragilidades que recoñecer, moitos perdóns que dar e recibir. A enerxía amorosa que nos sostén acompañanos nestes delicados momentos, para que poidamos recompoñer a nosa existencia, e conseguir que sexa o amor quen nos vaia modulando. O perdón é algo divino e, polo tanto, algo tamén moi humano. Vivir e celebrar o perdón achéganos á Fonte amorosa, fainos medrar en humanidade. Todo este proceso non se leva a cabo sen dor, esforzo, traballo.

3.7. Dispoñemos de testemuñas que nos permiten atinar no camiño

Estas realidades foron persistentes na historia humana ata o presente. Sempre houbo persoas máis conectadas á Fonte amorosa, que se foron convertendo en referencia, en luz, en alento para a humanidade, tanto dentro do mundo bíblico, xudeu cristián, coma no mundo de outras relixións e culturas. En todos os tempos e lugares houbo «santas» e «santos», persoas nas que callou con forza a presenza amorosa. Incluso entre xente que se declara non

crente en modo relixioso (hai intensísimas fes ateas, fes desde a humanidade, para a humanidade!) vense moitas persoas tocadas a fondo pola Enerxía amorosa de Deus.

3.8. E Xesús encarnou a totalidade dese alento amoroso que nos sostén

Entre nós Xesús de Nazaré encarnou a totalidade dese Alento amoroso ao que chamamos Deus en linguaxe sempre humana. Abriunos a intelixencia desa Fonte amorosa e amosounos os camiños para nos introducir no seu coñecemento por vía do gozo, da tensión da experiencia. Un coñecemento sempre aberto a novas dimensións, a novas fonduras, a novos campos. Foi sorprendente en forma e fondo, a intensidade coa que el viviu o convencemento de que a Deus hónraselle sobre todo amando a servindo a xente máis marxinal. Por manter iso fronte a quen daquela tiña o poder relixioso e político, foi axustizado. A súa morte, por ser o cumio do Amor, fíxose fonte de vida.

3.9. Non imos sós, con Xesús facemos camiño xuntos/as, mesmo con xente que non comparte a nosa fe

Xesús compartiu connosco o Alento que a el o impulsaba. A súa condición de Fillo de Deus –así se sentía e vivía el–, é un referente para todas as criaturas, para toda a creación, na que estamos todos convocados a unha experiencia semellante. Houbo, hai, moitos seres humanos, cristiáns ou non, que foron quen de deixarse coller por esa Enerxía amorosa que nos define e fecunda. Sentímonos a gusto como persoas embarcadas por e con Xesús e con esoutras testemuñas nesa camiñada humana, mundial, cara á fraternidade, cara á sororidade máis completa no misterio gozoso de Deus.

3.10. Somos criaturas convocadas á plenitude amorosa

A creación ten un recorrido eterno. Estamos de paso pola etapa terrea. O noso destino e volver a esa Fonte amorosa de nós, na que as faíscas de amor, que con máis ou menos intensidade teñan prendido en nós, se verán enaltecidas ao bater coa Fonte de si

mesmas. Abriránosen de vez os ollos, o corazón, a conciencia, e coñeceremos o Amor tal cal é, e gustaremos o Amor como nunca nos poderíamos imaxinar. A limitación propia do noso recorrido terreal, mesmo se estiver envolta en maldade, recompoñerase grazas a esa potencia amorosa de Deus que todo o fai posible. A presenza do Amor fará sufrir a quen se decate da súa resposta opaca, pero ese mesmo sufrimento, por ser causado pola abundancia de amor, rematará en festa do Amor. E así a morte sempre é o camiño, non máis, dunha existencia eterna na unión, no furado branco do Amor.

4.- Criterios para a composición de cantos

1. Que sexan coherentes dentro dunha visión de conxunto do feito relixioso cristián. A oración debe expresar a fe que nos move, e movernos cara á práctica desa fe na vida.
2. Que a xente que normalmente ou ocasionalmente se incorpora a unha celebración relixiosa se sinta integrada xa polo tipo de linguaxe que se emprega. Esforzarse por verter os contidos relixiosos en palabras, expresións, imaxes que lle sexan próximas, intelixibles para quen celebra.
3. As cancións non son unha exposición doutrinal, aínda que comporten doutrina. Non son homilía, aínda que deban transmitir resonancias da mensaxe bíblica e/ou teolóxica.
4. Que a linguaxe sexa simple, non retorta, que non se perda en disquisicións de ningún tipo, que vaia directa ao corazón, á conciencia, á práctica solidaria.
5. Que haxa pezas meditativas, ao estilo das de Taizé, textos curtos, de doada aprendizaxe, que se repiten, ata entrar no íntimo, no corazón, na vida.
6. Deberían expresar as realidades relixiosas do feito cristián dunha maneira clara e significativa para a xente de hoxe. A doito a nosa linguaxe litúrxica non facilita a comprensión e, polo tanto, tampouco acaba collendo corpo nas nosas vidas.

7. Que sexa unha linguaxe que, como toda a Igrexa, estea ela tamén en saída. É dicir, que sexa quen de rachar con ese argot propio, que hoxe xa é alleo para boa parte da xente que acode ás nosas celebracións.
8. Que conecten coas angustias e esperanzas, coas inqedanzas, cos problemas, coas alegrías da xente de hoxe, e que aí sexan quen de poñer a graza, o complemento, o contrapunto da fe, do amor, da esperanza cristiá.
9. Que a linguaxe sexa próxima, de xeito que a xente de hoxe se sinta ben fotografada, ben representada no que se di, no que se canta. E ao tempo que se sinta obxecto dun ofrecemento acomodado ás súas inqedanzas e expectativas, ou que llas «rompa» positivamente.
10. Sería ben que, polo menos algunhas cancións teñan un ton meditativo. En principio algo disto quéreno ser os salmos que seguen á primeira lectura; a partir deles poderíase na pregaría, no canto, as circunstancias reais, cotiás do noso presente.
11. Se fose de falar e non de cantar, habería que lle dar importancia ao xeito, ao ton da mesma linguaxe. É frecuente, moi frecuente, ver que os curas falan cunha certa impostura ou «impostación», que non utilizan nunca cando falan normalmente. (De aí o dito: díxoo ou predicouno).
12. Que sexa emocionante, é dicir, que fomente emocións ao redor da experiencia amorosa, que dun xeito ou doutro, por activa ou por pasiva, debe estar sempre flotando na expresión orante.
13. Que no posible saiba xuntar simplicidade e emoción con fermosura, para que toda a persoa se sinta envolta e relaxada a ese todo amoroso que xa en comezo, en pequenos anacos relevantes, leva dentro de si. Que a letra coa música, a canción, nos eleve a ese Alguén inimaxinable, e de aí nos devolva a eses «ninguén» desprezables que, en cristián, misteriosamente, lle son tan próximos.

14. Que posibilite un diálogo con Deus, que sexa claramente oración.
15. Que a canción nos devolva á realidade da nosa existencia grazas a referencias positivas, de nomes, de experiencias que nos acompañen e fortalezan ante o fragor da vida.
16. Que nalgún momento se comente algo o sentido da canto en cuestión. Os cantos necesitan tamén unha breve introdución, aclaración, que se pode facer sinxelamente ao tempo que se ensaian.
17. Pensar que a xente frecuentemente o que máis recorda de todo o vivido nas celebracións son os cantos, sobre todo cando teñen o don de pegarse pola súa finura musical, pola imaxe que ofrece, pola vinculación con algún momento intenso da vida que o canto acompañaba.

5.- Conclusión

E ata aquí chega o noso traballo. Renovar os nosos cantos para facelos elemento vivo de evanxelización supón tamén renovar as nosas formas de celebrar a liturxia. Sería ben que esta, no intre concreto que vivimos, se abaixase á realidade da persoas que frecuentan as nosas celebracións, de xeito que nelas poidan atopar algo que lles sexa significativo, que lles chegue á alma. Cómpre que cantas persoas ofrecen o servizo da evanxelización, e dentro del o coidado das celebracións, dediquen tempo, imaxinación e espírito a crear novos «primeiros anuncios», fieis ao substancial da fe e fieis á cultura na que estamos asolagados. En todo este proceso o canto pode xogar un importantísimo papel.

Manuel Regal Ledo